KRIVIČNOPRAVNI STATUS MALOLETNIKA U SRBIJI

REZIME: Maloletnički kriminalitet jedan je od najvećih problema savremenog društva. Gotovo sve države sveta na poseban način regulišu status maloletnih učinilaca krivičnih dela propisujući zakonske i podzakonske norme u ovoj oblasti i usklađujući ih sa brojnim međunarodnim instrumentima koje je ta zemlja ratifikovala. Krivičnopravni status maloletnika u Srbiji definisan je Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koji je u Republici Srbiji stupio na snagu 2006. godine. Ovim zakonskim aktom definisane su osnove sistema maloletničkog pravosuđa u Srbiji i osnovne crte krivičnopravnog statusa koje maloletni učinioci krivičnih dela imaju u našoj zemlji. Shodno tome, autori su u radu predstavili osnovne karakteristike krivičnopravnog statusa maloletnika u Srbiji.

Ključne reči: *maloletnici, delinkvencija, kriminalitet, krivičnopravni status, krivično delo.*

Uvodna razmatranja

Delinkvencija i kriminalno ponašanje mladih, naročito u periodu odrastanja i „prelaza“ iz perioda detinjstva u odraslo doba, danas se smatra velikim problemom savremenog društva i sve složenijim pitanjem čije rešavanje se smatra prioritarnim u nacionalnim zakonodavstvima i društvima gotovo svih država sveta. Za mnoge mlade ljude danas, tradicionalni obrasci ponašanja i sistemi vrednosti u ponašanju, odnosu prema članovima porodice, školi, poslu i obavezama, nisu prihvatljivi i opravdani. Društveni odnosi koji su u

* Doktor pravnih nauka, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, e-mail: kruzerns@hotmail.com

** Magistar, advokat, Libija

skladu sa procesom socijalizacije, vaspitanja i obrazovanja dece i maloletnika pod uticajem aktuelnih trendova u svetu sve više se unazađuju i ruše a modeli ugrožavanja normalnih procesa vaspitanja i socijalizacije maloletnika kao i usmeravanja istih ka destruktivnom ponašanju postaju sve raznovrsniji i manje predvidljivi. Velika kriza u društvu uslovljena restrukturiranjem tržišta rada, nezaposlenošću, povećanjem perioda finansijske zavisnosti mladih od odraslih tj. porodice kao i sve više ograničenim mogućnostima maloletnika da postanu nezavisni od odraslih u velikoj meri utiču na odnose koje maloletnici grade sa članovima porodice i prijateljima ali i na obrazovne mogućnosti i mogućnosti zaposlenja, a kao posledicu toga i provođenja slobodnog vremena i aktivnostima, kao i načinom života. To ne samo da je problem razvijenih zemalja koje se često suočavaju sa ovim situacijama, već je to i veliki problem i u zemljama u razvoju, u kojima pritisci na mlade ljude da „odrastu“ i ubrzaju prelaz iz detinjstva u period nezavisnosti od roditelja i porodice, postaje sve veći. Brzi rast populacije, siromaštva, nezaposlenosti i naravno nedovoljne zaposlenosti među mladima, prenaseljenosti u siromašnim gradskim sredinama, raspad porodice, i neefikasni obrazovni sistemi, samo su neki od pritisaka i problema kojima mladi ljudi moraju da se bave u današnje vreme. U Republici Srbiji svi ovi problemi itekako su izraženi a negativne posledice istih dodatno su pojačane opštom društveno-ekonomskom problematikom, sankcijama, ratovima i periodom tranzicije usled čega se maloletnici nalaze u veoma nezavidnom položaju.¹

Nažalost, mladi danas, bez obzira na pol, socijalno poreklo ili zemlju boravka, podležu pojedinim rizicima usled kojih sve prethodno istaknute probleme ne uspevaju da potisnu i izbore se na adekvatan način sa njima. Usled toga mnogi od njih u moru negativnih primera i rešenja ne uspevaju da uvide posledice potencijalno štetnih aktivnosti u koje se upuštaju, svesno ili nesvesno vršeći krivična dela. Vrlo često, umesto ostanka na putu socijalizacije i pozitivnih vrednosti, prednost se daje ilegalnim mogućnostima i neretko vršenju krivična dela, upotrebi droge, alkohola i primeni nasilja nad svojim vršnjacima. Prema statističkim podacima u gotovo svim delovima sveta, sa izuzetkom SAD-a, stopa kriminala mladih porasla je u poslednjih 20. godina. U Zapadnoj Evropi, jednom od retkih regiona za koje su dostupni podaci, hapšenja maloletnih delinkvenata i maloletnih prestupnika povećano je u proseku za oko 50% u periodu između sredine 1980-ih i krajem 1990-ih.

¹ Vidi više: Dragojlović, J., Matijašević, J. (2013). Osnovna obeležja vaspitnih mera u Srbiji, *Pravo - teorija i praksa* 30 (4-6), str. 47-58.

Zemlje u tranziciji su takođe svedoci dramatičnog rasta maloletničke delinkvencije i stope kriminaliteta maloletnika. Počev od sredine 1990-ih, stope kriminaliteta maloletnika u mnogim zemljama Istočne Evrope porasle su za više od 30 odsto. Mnoga od krivičnih dela koja vrše maloletnici povezana su sa narkomanijom i prekomernom upotrebom alkohola, što je svakako posledica mnoštva prethodno pomenutih ekonomsko-socijalnih faktora koji su aktuelni u ovim državama.

Predstavljanjem krivičnog pravnog statusa maloletnika u našem pozitivnom pravu važno je dotaći se i pitanja koja se tiču specifičnosti krivičnog pravnog položaja maloletnika, razvoja i uspostavljanja krivične odgovornosti maloletnika kao i osnovnih principa koji odlikuju krivičnopravni status maloletnika.

Zakonski akti kojima se uređuje krivičnopravni status maloletnika u Srbiji

Krivičnopravni status maloletnika u Srbiji uređen je, pre svega, Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica² koji na teritoriji Republike Srbije, važi i primenjuje se od dana 01.01.2006. godine. Ovim zakonskim aktom maloletničko pravosuđe je prvi put izdvojeno u zaseban skup pravnih propisa čime se definiše, uređuje i štiti položaj maloletnika i maloletnih učinilaca krivičnih dela u krivičnom pravnom sistemu Republike Srbije. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica sadrži pet celina: osnovne odredbe, krivičnopravne odredbe, posebne odredbe o zaštiti maloletnih lica kao oštećenih u krivičnom postupku, kaznene odredbe i prelazne i završne odredbe. Do stupanja na snagu novog Zakona krivičnopravni položaj maloletnika bio je regulisan posebnim odredbama koje su bile sadržane u okviru opštih odredbi materijalnog, procesnog i izvršnog zakonodavstva (Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija).

Važno je primetiti da ovaj zakonski akt sadrži niz inovacija koje otvaraju prostor za unapređivanje krivičnog pravnog položaja maloletnika odnosno statusa maloletnika u Srbiji, naročito u odnosu na malopre pomenute opšte norme krivičnog prava. Pri donošenju ovog zakonskog akta u Srbiji, zakonodavac je naročito uzeo u obzir i određene standarde koji su definisani u ovoj oblasti i koji se sada nalaze u osnovi novog sistema maloletničkog krivičnog prava u Republici Srbiji. Ovi standardi od značaja za regulisanje krivičnog prava

² Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05.

statusa maloletnih učinilaca krivičnih dela sadržani su u više međunarodnih pravnih akata koje je usvojila odnosno ratifikovala naša zemlja:³

- 1.) Konvencija UN o pravima deteta iz 1989. godine⁴,
- 2.) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁵,
- 3.) Minimalna standardna pravila za maloletničko krivično pravosuđe (tzv. Pekinška pravila) usvojena od strane OUN 1985. godine⁶,
- 4.) Pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode (tzv. Havanska pravila) iz 1990. godine⁷,
- 5.) Smernice UN za prevenciju maloletničke delinkvencije (tzv. Rijadske smernice) iz 1990. godine,
- 6.) Standardna minimalna pravila UN za alternativne kaznene mere (tzv. Tokijska pravila) iz 1990. godine i
- 7.) Evropska pravila o društvenim sankcijama i merama za sprovođenje maloletničkog krivičnog pravosuđa (tzv. Bečka pravila) iz 1997. godine⁸.

Prethodno definisani standardi i propisi osnova su sistema maloletničkog pravosuđa većine država sveta a Srbija je ratifikacijom i usvajanjem standarda iz ove oblasti postavile temelje Zakona o maloletnim učinilcima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, i u skladu sa njim čitavog sistema maloletničkog pravosuđa kojim se status maloletnih učinilaca krivičnih dela u Srbiji definiše i usklađuje sa prethodno pomenutim međunarodnim standardima i normama. Implementacija instituta vaspitnih naloga koji podrazumeva nepokretanje ili obustavljanje krivičnog postupka, zatim proširenjem repertoara vaspitnih mera,⁹ uvođenjem novih mera koje su u skladu sa savremenim zakonskim rešenjima u drugim zemljama, izostavljanjem mere upućivanja u disciplinski centar ali i skraćivanjem maksimalnog trajanja svih vaspitnih mera, učinjeni su samo neki od koraka ka osavremenjivanju statusa malolentih učinilaca krivičnih dela i njegovom približavanju međunarodnim

³ Jovašević, D. (2008). Položaj maloletnika u novom krivičnom pravu Republike Srbije, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 45 (3), str. 465-486.

⁴ Konvencija UN o pravima deteta iz 1989. godine, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, broj 15/90.

⁵ Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, *Službeni list Srbije i Crne Gore – Međunarodni ugovori*, broj 9/03

⁶ Rezolucija UN broj 40/33 od 29. novembra 1985. godine.

⁷ Rezolucija UN broj 45/113 od 14. decembra 1990. godine.

⁸ Perić, O., (1989). Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava, *Zbornik radova, Prava čoveka i savremena kretanja u kriminalnoj politici*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 100.

⁹ Umesto osam predviđeno je devet vaspitnih mera.

standarima u ovoj oblasti. Sve prethodno navedeno na direktan način pruža mogućnost za smanjivanje broja maloletnika protiv kojih se vodi krivični postupak i kojima se izriču krivične sankcije.¹⁰

Standardi predviđeni u navedenim međunarodnopravnim aktima koje je potpisala i ratifikovala naša zemlja su inkorporisani i u odredbe novog Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

Specifičnosti krivičnopravnog statusa maloletnika u Srbiji

Maloletnički kriminalitet, za neke posmatran isključivo kao pojava koja je proizvod „novog doba“,¹¹ ne predstavlja novu društvenu pojavu već se društvo i civilizacija sa maloletnicima, izvršiocima krivičnih dela sreću još od najstarijih vremena.¹² Shodno tome, maloletnici danas, kao posebna (specifična) kategorija građana, podležu specifičnom i po mnogo čemu posebnom tretmanu državnih organa čime njihov status ima poseban položaj u odnosu na odrasle učinioce krivičnih dela. Posmatrano i u krivičnopravnom smislu za maloletnike važe neka posebna pravila krivičnog postupka. Razumevanje maloletničkog kriminaliteta kao i čitave problematike ne može se vršiti u potpunosti bez razmatranja istorijskog razvoja krivičnopravnog statusa i sistema sankcionisanja maloletnika koji je njime uslovljen. To je model kako ući u samu suštinu problema.¹³

Posmatrano u odnosu na odrasle učinioce krivičnih dela, maloletnici shodno stepenu intelektualne i emocionalne zrelosti, ali i razvijene svesti o svojim postupcima kao i odgovornosti za iste u velikoj meri se razlikuju od odraslih učinilaca krivičnih dela, što čini da i krivičnopravni status maloletnika mora biti različit u odnosu na odrasle učinioce. Usled nedovoljne razvijenosti ličnosti maloletnici su istovremeno u velikoj meri podložni uticajima koje njihov razvoj i ponašanje mogu usmeriti ka nedruštvenom (asocijalnom) i protivdruštvenom (antisocijalnom) ponašanju.¹⁴ Brojni faktori okruženja početne oblike delinkventnog ponašanja usmeravaju ka kriminalitetu i vršenju najtežih krivičnih dela, što je svakako alarm za nadležne organe i poziv

¹⁰ www.medenica.er.rs/download/Zlatibor%20prevencija.pdf#page=49 (dostupno 17.03.2015.).

¹¹ Sauer, W., (1950). *Kriminologie*, Berlin, Walter de Gruyter & CO, p. 108.

¹² Više o tome videti: Shoemaker, D. J. (1990). *Theoriea of Delinquency, An Examination of Explanation of Delinquent Behavior*, Oxford, New York, p. 7 -12.

¹³ Vidi više: Kovačević, M. (2012). Vaspitni nalozi u Srbiji, *Pravo - teorija i praksa*, 29, (4-6), str. 108-119.

¹⁴ www.stetoskop.info/Uticaj-medija-na-maloletnicku-delikvenciju-u-Srbiji-4663-s1-content.htm (dostupno 11.03.2015.).

čitavom društvu da iznađe metode kojima će se potencijalnom ili prisutnom maloletničkom kriminalitetu suprostaviti.

Posmatrano istorijski, krivičnopravni status maloletnika prošao je kroz više etapa ili faza razvoja koje su se kretale od zanemarivanja i potiskivanja uloge maloletnika kao učinilaca krivičnih dela, pri čemu se smatralo da je to problem porodice a ne države i društva, preko sistema u kojima su maloletni učinioci krivičnih dela imali isti krivičnopravni status kao i punoletni učinioci, pa sve do današnjih sistema malolentičkog pravosuđa u kojima se maloletnici posmatraju kao posebno osetljiva i specifična kategorija učinilaca krivičnih dela koja zahteva poseban tretman i krivičnopravni status.

Polazna osnova za definisanje i uređenje krivičnopravnog statusa maloletnika u Srbiji odnosno, krivičnom zakonodavstvu Srbije, je utvrđivanje njihove starosne granice. Iako je usled osobenosti u razvoju svakog deteta, gotovo nemoguće individualno utvrđivati stepen nastupanja zrelosti svakog maloletnika, danas i pored velike neujednačenosti u propisivanju starosne granice maloletstva, u mnogim državama sveta ova granica je utvrđena.¹⁵ Ako posmatramo razvojni period u celini, videćemo da u krivičnopravnom statusu maloletnika i njihovom tretiranju u krivičnom zakonodavstvu, možemo izdvojiti dva osnovna modela njihovog statusa: „*welfare*“ (zaštitnički) model¹⁶ i „*justice*“ (pravosudni) model.¹⁷

U savremenom krivičnom pravu granice maloletstva su određene na različit način,¹⁸ pa tako najveći broj savremenih krivičnopravnih sistema granicu maloletstva određuju sa navršenih 14 godina u vreme izvršenja krivičnog dela. U skladu sa Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica Srbije - prema licu koje u vreme izvršenja protivpravnog dela, u zakonu predviđenog kao krivično delo, nije navršilo 14 godina – ne mogu se izreći krivične sankcije, niti primeniti druge mere koje predviđa Zakon. Dakle, maloletnikom se smatra lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela navršilo četrnaest, a nije navršilo osamnaest godina. Dakle, u odnosu na njih, vodi se poseban krivični postupak - postupak prema maloletnicima, a mogu im se izricati samo određen krivične sankcije - vaspitne mere.

¹⁵ www.kpa.edu.rs/data/akademija/nbp/NBP_2010_2.pdf (dostupno 11.03.2015.).

¹⁶ Odlikuju ga velika ovlašćenja sudije u sudskom postupku kao i odsustvo nepotrebnog formalizma, napuštanje proporcionalnog izricanja krivičnih sankcija, kao i neodređenost u sakcionisanju maloletnika. Više o tome videti: Ancel, M. (1991). Društvena odbrana, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

¹⁷ Razvija se nakon Drugog svetskog rada i karakteriše ga to što žrtva postaje centralna ličnost u sudskom postupku što svakako predstavlja novinu u krivičnom zakonodavstvu.

¹⁸ Jovašević, D. (2011). Maloletničko krivično pravo, Niš, Pravni fakultet i Centar za publikacije, str. 40.

Prema krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije, tačnije Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, maloletnici se kategorišu u dve osnovne grupe (kategorije): *mlađe maloletnike*, koji nisu navršili 16 godina (učinioci koji su u vreme izvršenja krivičnog dela imali 14 godina, ili bili stariji, a nisu navršili 16 godina) i *starije maloletnike*, koji nisu navršili 18 godina (učinioci koji su u vreme izvršenja krivičnog dela imali 16 godina, ili bili stariji a nisu navršili 18 godina).¹⁹ Pored ove dve, osnovne kategorije, prema istom zakonu postoji i treća kategorija lica „*mlađi punoletnici*“ koji su u vreme izvršenja krivičnog dela navršili osamnaest, ali u vreme suđenja nisu navršili dvadeset jednu godinu. Pri tome, potrebno je ne samo da se radi o učiniocu određene starosne dobi (lice koje je kao punoletno izvršilo krivično delo, a u vreme suđenja nije navršilo 21 godinu), već je potrebno da i sud oceni da u takvom slučaju postoje određene sasvim konkretne subjektivne okolnosti, tako da se s obzirom na obeležja ličnosti tog lica i okolnosti pod kojima je učinjeno krivično delo, može očekivati i da se odgovarajućim vaspitnim merama, tj. merom pojačanog nadzora od strane organa starateljstva ili merom upućivanja u vaspitno-popravni dom, može postići svrha koja bi se ostvarila izricanjem kazne. Tada u obzir dolazi i izricanje bilo koje od mera posebnih obaveza.²⁰

Zabrana izricanja krivičnih sankcija ovoj kategoriji učinilaca proizilazi iz činjenice da ova lica ne mogu biti subjekti krivičnog dela. Zato se prema takvim licima, koja zakon naziva *decom*²¹, primenjuju odgovarajuće mere predviđene porodičnim zakonodavstvom. U našem krivičnom zakonodavstvu, od značaja je starost u vreme izvršenja krivičnog dela dok je u nekim drugim slučajevima od značaja i uzrast u vreme suđenja.

Krivične sankcije prema maloletnicima u Republici Srbiji

Razmatranje krivičnog pravnog statusa maloletnika obuhvata sistem vaninstitucionalnih oblika reagovanja na kriminalitet maloletnika i sistem krivičnih sankcija. Republika Srbija u skladu sa preuzetim obavezama iz brojnih međunarodnih akata koje je ratifikovala preuzela je na sebe čitav „spektar mera kao što su briga, usmeravanje, nadzor, pravna pomoć, uslovno kažnjavanje, prihvatanje, obrazovanje i programi stručne obuke i druge alternative institucionalnoj brizi kako bi se obezbedilo da se sa *decom* postupa na način

¹⁹ Škulić, M. (2011). Maloletničko krivično pravo, Beograd, Pravni fakultet i Službeni glasnik, str. 271.

²⁰ Ibid, str. 271-272.

²¹ Dakle, prema članu 112, stav 8 KZ RS, detetom se smatra lice koje nije navršilo četrnaest godina.

koji odgovara njihovoj dobrobiti i koji je srazmeran kako okolnostima tako i učinjenom delu.” Tako se teži „donošenju mera bez pribegavanja sudskom postupku, s tim da budu u potpunosti poštovana ljudska prava i zakonska zaštita.”²² Na taj način, krivičnopravni status maloletnika u Srbiji je znatno unapređen i podignut na znatno viši nivo u odnosu na status koji su maloletni učinioci krivičnih dela imali u nekom ranijem periodu kada se na kriminalitet maloletnika odgovaralo isključivo represijom dok su se efekti prevencije i neformalnih mera restorativne pravde zanemarivani.

Primenom mera koje su alternativne institucionalnom tretmanu u okviru svojih pravnih sistema sa ciljem smanjenja korišćenje zatvora i racionalizovale politiku krivičnog zakonodavstva ali i minimizirale verovatnoću povratka kriminalu prestupnika kroz reintegraciju prestupnika u društvo. Krivičnopravni status maloletnika u sistemu restorativnog pravosuđa koji se promoviše, itekako je unapređen jer korišćenjem diverzionih šema i procesom individualizacije kazni u skladu sa prirodom i težinom učinjenog prestupa, ličnošću i zrelošću prestupnika, učešće maloletnika u kriminalitetu u velikoj može biti i biće smanjeno. Krivično zakonodavstvo Republike Srbije, ugledavši se na neke druge razvijenije države sveta, poštujući međunarodne standarde, definiše različite mere neinstitucionalnog karaktera u odnosu na maloletne učinioce krivičnih dela.²³

Krivične sankcije koje se izriču maloletnicima su zapravo, kao i u slučaju punoletnih učinilaca „zakonom predviđene represivne mere koje se u cilju suzbijanja kriminaliteta primenjuju prema učiniocu protivpravnog dela koje je u zakonu predviđeno kao krivično delo, na osnovu odluke suda donele nakon sprovedenog krivičnog postupka.”²⁴ Maloletničko krivično pravo u Republici Srbiji, u skladu sa Zakonom o maloletnicima, predviđa postojanje tri osnovne vrste krivičnih sankcija prema maloletnicima:²⁵

1. vaspitne mere,
2. kazna maloletničkog zatvora i
3. mere bezbednosti.

Iako krivične sankcije prema maloletnicima, načelno nemaju represivan karakter, za kaznu maloletničkog zatvora to naravno ne možemo reći jer se

²² Vučković Šahović, N. (2001). Prava deteta i Konvencija o pravima deteta, Beograd, Jugoslovenski centar za prava deteta, str. 64.

²³ Perić, O. (2007). Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, drugo, dopunjeno izdanje, Beograd, Službeni glasnik.

²⁴ Stojanović, Z. (2010). Krivično pravo - opšti deo, 16. izmenjeno izdanje, Beograd, Pravna knjiga, str. 245.

²⁵ Videti opširnije: Bojić, B. (2013). Položaj maloletnika u krivičnom pravu: doktorska disertacija, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.

po prirodi ova vrsta kazne smatra krajnje represivnom. Svrha kazne maloletničkog zatvora propisana je kao „vršenje pojačanog uticaja na maloletnog učinioca da ubuduće ne vrši krivična dela, kao i na druge maloletnike da ne vrše krivična dela.“²⁶ Govoreći o izricanju maloletničkih sankcija moramo reći da istom prethodi poseban krivični postupak prema maloletnicima i da za vaspitne mere i maloletnički zatvor važe posebni uslovi izricanja, a postoje i razvijaju se i posebne ili odvojene ustanove u kojima se ove sankcije izvršavaju (vaspitni domovi/ustanove i maloletnički zatvor).²⁷

Kada govorimo o svrsi krivičnih sankcija prema maloletnicima možemo reći da se ona ostvaruje u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija (član 4, stav 2 KZ), što znači da se i krivičnim sankcijama propisanim za maloletnike ostvaruje zaštitna funkcija krivičnog prava.²⁸ Dakle, opšta svrha i maloletničkih krivičnih sankcija je suzbijanje svih vrsta, oblika i vidova kriminaliteta. U okviru ove opšte svrhe svih (pa i maloletničkih) krivičnih sankcija, u članu 10 je posebno određeno da je svrha krivičnih sankcija prema maloletnicima da se utiče kako na razvoj i jačanje njihove lične odgovornosti, tako i na vaspitanje i naravno pravilan razvoj njihove ličnosti kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu i što je svakako cilj kome treba težiti. Pored ovog cilja, u literaturi se neretko navodi i osposobljavanje maloletnika da kroz različita saznanja izgradi sopstvene stavove prema različitim društvenim vrednostima, njihovo prevaspitanje kao i stvaranje odgovarajućeg društvenog ambijenta u kome će maloletnik usvajati i prihvatati postavljena pravila ponašanja.

Moramo naglasiti, takođe, da se prema maloletnicima uopšte ne mogu izreći: 1) kazne, 2) sudska opomena i 3) uslovna osuda, kao ostale vrste krivičnih sankcija koje uopšte poznaje naše krivično pravo. Ono što krivičnopravni status maloletnika u Srbiji u tom slučaju ublažava i unapređuje je uslov za primenu kazne u vidu postojanja krivica na strani učinioca krivičnog dela, pa budući da maloletstvo isključuje postojanje ovog subjektivnog elementa, to je logično zašto se kazne ne mogu izreći ovim licima. U sistemu maloletničkih krivičnih sankcija, zakon poznaje posebnu meru upozorenja i usmeravanja pod nazivom „sudski ukor“ koja po sadržini, načinu primene i cilju

²⁶ Nikolić, Z., Joksić, I. (2011). Maloletnička delinkvencija-socijalnopsihološki i krivičnopravni aspekti, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 144.

²⁷ Ibid, str. 143.

²⁸ Više o tome: Stojanović, Z. (2006). Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, Službeni glasnik, str. 34.

koji treba da ostvari u potpunosti odgovara sudskoj opomeni kao sankciji za punoletne učinioce krivičnih dela.²⁹

Vaspitne mere predstavljaju posebnu vrstu krivičnih sankcija koje se, uz ispunjenje zakonom propisanih uslova, mogu izreći maloletnicima, kao i mlađim punoletnicima. Vaspitne mere su tipične „maloletničke“ krivične sankcije i one su jedine krivične sankcije koje se mogu izreći mlađim maloletnicima (tada su „jedini izbor kada je reč o krivičnim sankcijama“), a one se pored toga, po pravilu (osim kada je po izuzetku potrebno izricanje maloletničkog zatvora), izriču i starijim maloletnicima za koje je dokazano da su učinili krivično delo.³⁰

Cilj vaspitnih mera je pružanje pomoći, pružanje zaštite pružanje i nadzora prema maloletnom učiniocu krivičnog dela što ih čini svakako neophodnim u sistemu maloletničkog pravosuđa. Prema našem zakonodavstvu, osnovne vrste krivičnih sankcija za maloletne učinioce krivičnih dela jesu vaspitne mere sistematizovane u sledeće tri grupe: 1) mere upozorenja i usmeravanja (sudski ukor, posebne obaveze); 2) mere pojačanog nadzora (pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca, pojačan nadzor u drugoj porodici, pojačan nadzor od strane organa starateljstva, pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika); 3) zavodske mere (upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom, upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje).

Pri izricanju bilo koje od prethodno definisanih mera, sud za maloletnike mora uzeti u obzir lična svojstva maloletnika - uzrast i zrelost, kao i druga svojstva ličnosti maloletnika, težinu socijalno neprilagođenog ponašanja - stepen poremećaja u društvenom ponašanju maloletnika, okolnosti koje se odnose na krivično delo (objektivne, gde spada težina dela i subjektivne, što se odnosi na pobude iz kojih je maloletnik delo učinio) uslovi sredine i prilika u kojima je maloletnik živeo, odnos maloletnika prema krivičnom delu, u šta spada njegovo ponašanje posle učinjenog krivičnog dela, a naročito odnos maloletnika u odnosu na posledice njegovog krivičnog dela, gde je od posebne važnosti ocena da li je maloletnik sprečio ili pokušao da spreči nastupanje štetne posledice, te da li je naknadio ili pokušao da naknadi pričinjenu štetu; (ne)postojanje recidivizma u krivičnopravnom ili u prekršajnom smislu, što znači da sud uzima u obzir da li je prema maloletniku ranije bila izrečena krivična ili prekršajna sankcija.³¹

29 Jovašević, D. (2010). Položaj maloletnika u krivičnom pravu, Niš, Pravni fakultet, str. 89.

30 Škulić, M., op. cit., str. 288.

31 Škulić, M., op. cit., str. 290.

Zaključak

Sistem maloletničkog pravosuđa u Srbiji, kao jednoj od tranzicionih zemalja, koje još uvek vuku posledice dešavanja iz devedesetih godina prošlog veka nalazi se bliže tradicionalnom modelu, evropske kontinentalne pravne tradicije, koji gradi krivičnopravni status maloletnika u skladu sa principima restorativne pravde, preventivnog pristupa i represivnog na bazi alternativnih mera neinstitucionalnog karaktera. Donošenjem Zakona o maloletnim učincima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica Srbija je 2006. godine započela ozbiljnu reformu sistema maloletničkog pravosuđa čime uz poštovanje međunarodnih standarda u ovoj oblasti gradi sistem zasnovan na primeni vaspitnih mera i elemenata restorativne pravde. Pri tome, izgradnja krivičnopravnog statusa maloletnika u skladu sa međunarodnim standardima, ustavnim i postojećim zakonskim normama nije dovoljna i zahteva uvažavanje i moralnih i kulturnih normi, tradicije i sistema vrednosti koji vlada u tom društvu.

Maloletnički kriminalitet, pored represivnog, zahteva i preventivni pristup rešavanju problema koji je usklađen sa mnoštvom faktora - počev od porodice, koja je osnov svega i koja je riznica osobina koje će dete/maloletnik u život poneti, do obrazovnih institucija u kojima se te osobine, znanja i ponašanja nadograđuju i usmeravaju na pravi način. U svemu tome, izgradnja statusa maloletnika u skladu sa statusom koji maloletnici imaju u krivičnopravnim sistemima nekih drugih država u velikoj meri zavisi i od političke volje državnih organa ali i čitavog društva, a ne samo porodice i zakonodavca odnosno onih koji zakon primenjuju. Od toga umnogome zavisi da li će stopa maloletničkog kriminaliteta biti niža u narednom periodu što je svakako nešto čemu svi treba da težimo i što treba da bude prioritet, kako državnih organa tako i svakoga od nas.

Borislav Bojić, LLD

The Faculty of Law for Commerce and Judiciary, The University of Business Academy

Abdasalam Ali Ahmed, LLM

A lawyer, Lybia

***THE CRIMINAL LEGAL STATUS
OF JUVENILES IN SERBIA***

A b s t r a c t

Juvenile crime is one of the biggest problems of the modern society. Consequently, almost all countries of the world regulate the status of juvenile offenders in a special way prescribing both legal and sub-legal norms in this area and harmonizing them with a number of international instruments that the country has ratified. The criminal legal status of juveniles in Serbia is defined by the Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Juveniles which entered into force in Republic of Serbia in 2006. By this legislation there are defined the bases of the juvenile justice system in Serbia and the basic features of the criminal legal status that juvenile offenders have in our country. So, this paper presents the basic characteristics of the criminal legal status of minors in Serbia in accordance with the applicable criminal law.

Keywords: *juveniles, delinquency, crime, criminal legal status, criminal offense.*

Literatura

1. Ancel, M. (1991). Društvena odbrana, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
2. Bojić, B. (2013). Položaj maloletnika u krivičnom pravu: doktorska disertacija, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe
3. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, *Službeni list Srbije i Crne Gore – Međunarodni ugovori*, broj 9/2003.

4. Vučković Šahović, N. (2001). Prava deteta i Konvencija o pravima deteta, Beograd, Jugoslovenski centar za prava deteta.
5. Dragojlović J., Matijašević J. (2013). Osnovna obeležja vaspitnih mera u Srbiji, *Pravo - teorija i praksa*, 30, (4-6), str. 47-58
6. Jovašević, D. (2008). Položaj maloletnika u novom krivičnom pravu Republike Srbije, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 45 (3)
7. Jovašević, D. (2010). Položaj maloletnika u krivičnom pravu, Niš, Pravni fakultet
8. Jovašević, D. (2011). Maloletničko krivično pravo, Niš, Pravni fakultet i Centar za publikacije
9. Kovačević M. (2012). Vaspitni nalozi u Srbiji, *Pravo - teorija i praksa*, 29 (4-6), str. 108-119
10. Krivični zakonik Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05
11. Konvencija UN o pravima deteta iz 1989. godine, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, broj 15/90.
12. Nikolić, Z., Joksić, I. (2011). Maloletnička delinkvencija - socijalno-psihološki i krivičnopravni aspekti, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
13. Perić, O., (1989). Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava, *Zbornik radova, Prava čoveka i savremena kretanja u kriminalnoj politici*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
14. Perić, O. (2007). Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, drugo, dopunjeno izdanje, Beograd, Službeni glasnik
15. Rezolucija UN broj 40/33 od 29. novembra 1985. godine
16. Rezolucija UN broj 45/113 od 14. decembra 1990. godine
17. Sauer, W., (1950). *Kriminologie*, Berlin, Walter de Gruyter & CO
18. Shoemaker, D. J. (1990). *Theoriea of Delinquency, An Examination of Explanation of Delinquent Behavior*, Oxford, New York
19. Stojanović, Z. (2006). Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, Službeni glasnik
20. Stojanović, Z. (2010). Krivično pravo- opšti deo, 16. izmenjeno izdanje, Beograd, Pravna knjiga
21. Škulić, M. (2011). Maloletničko krivično pravo, Beograd, Pravni fakultet i Službeni glasnik
22. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05